

Przegląd wybranych czasopism zagranicznych

**Abdulqawi Yusuf, *Diversity of Legal Traditions and International Law: Keynote Address* (Różnorodność tradycji prawnych a prawo międzynarodowe: mowa otwierająca), „Cambridge Journal of International and Comparative Law” 2013, vol. 2, no. 4, s. 681–703,
DOI: 10.7574/cjicl.02.04.132.**

Prezentowany tekst jest zapisem mowy wygłoszonej 18 maja 2013 r. na otwarcie Drugiej Dorocznej Konferencji „Cambridge Journal of International and Comparative Law” na Wydziale Prawa Uniwersytetu Cambridge, zatytułowanej „Tradycje prawne w zróżnicowanym świecie”. Autor, sędzia Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS), zaznacza już w pierwszych słowach, że różnorodność jest wartością, która powinna być pielęgnowana i chroniona we wszystkich sferach ludzkiego bytowania. Stawia jednak pytanie, czy możemy traktować różnorodność tradycji prawnych jako rzecz stałą i oczywistą, czy też trzeba walczyć o ich przetrwanie w dobie globalizacji.

Podjmując wątek relacji prawa międzynarodowego do różnorodnych tradycji prawnych, autor w pierwszej kolejności rozważa ich rolę w powstaniu tego prawa. Kluczową kwestią jest to, czy narodziło się ono z niektórych tylko czy też z większości tradycji prawnych świata. A. Yusuf przedstawia zatem najpierw najczęściej prezentowaną w podręcznikach prawa międzynarodowego wizję jego rozwoju z perspektywy europocentrycznej, by w dalszej części tekstu ukazać jej zakwestionowanie przez doktrynę powstałą w znacznej mierze w krajach Trzeciego Świata.

W ocenie autora rola różnorodnych tradycji prawnych świata, zwłaszcza tych wywodzących się z krajów Trzeciego Świata, powinna być jednak rozpatrywana raczej przez pryzmat „testu wartości dodanej”, a zatem tego, co wniosły nowego do dawnych koncepcji i w jaki sposób zmieniły je na lepsze. Autor podaje w tym zakresie kilka przykładów, m.in. wskazuje na rolę państw afrykańskich ery postkolonialnej w dziedzinie kształtowania praw kolektywnych.

Główna część rozważań dotyczy jednak Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i tego, w jaki sposób w jego funkcjonowaniu, organizacji oraz orzecznictwie wyraża się różnorodność tradycji prawnych. Zdaniem autora Trybunał pełni w tym zakresie aktywną rolę. Swą analizę A. Yusuf przeprowadza na podstawie trzech postanowień Statutu Trybunału. Po pierwsze, chodzi o art. 9 ustanawiający wymóg, by sędziowie reprezentowali główne formy cywilizacji i zasadnicze systemy prawne świata. Po drugie, uwzględnianie owej różnorodności systemów prawnych wiąże się z dopuszczalnością stosowania przez Trybunał przy orzekaniu zasad ogólnych prawa uznanych przez narody cywilizowane (art. 38). Po trzecie, do problematyki tej odnosi się art. 57 przewidujący uprawnienie każdego sędziego do wyrażenia własnej odrębnej opinii w przypadku, gdy orzeczenie Trybunału nie zapada jednomyślnie.

Kończąc, A. Yusuf wyraża pogląd, iż w przyszłości w prawie międzynarodowym ważną rolę odegra różnorodność w skali regionalnej. Stosowanie, interpretacja i tworzenie prawa międzynarodowego przez organizacje regionalne i regionalne sądy prawdopodobnie będzie stanowić główną siłę napędową w rozwoju i ewolucji prawa międzynarodowego, poprzez rozprzestrzenianie się wypracowanych lokalnie, a skutecznych zasad i praktyk. Tym samym autor wykazuje, w jaki sposób realizuje się zależność – pozornie paradoksalna – o której wspomniał w początkowej części tekstu: „uniwersalność prawa międzynarodowego zależy od zróżnicowania”. W przypadku prawa międzynarodowego, w ocenie A. Yusufa, im bardziej będzie ono korzystać z rozlicznych tradycji prawnych, tym bardziej będzie uważane za uniwersalne.